

Tanítók, tanárok

A divatok nem hagyják érintetlenül a pedagógia területét sem. Nemcsak az öltözködésben dül a mini és a maxi háborúja. Mi is tanúi lehetünk, hogy azok, akik nemrég még azt mondták: *mindenkit mindenre* meg lehet tanítani, most a *tantervi minimumot* hirdetik. Néhány évvel ezelőtt elmarasztalás várt arra, aki csak szóba hozta a *teszteket*, ma viszont szégyenkeznie kell annak, aki tanítását nem rájuk építi. Divatba jött az is, hogy a pedagógus pályáról csak akkor illik beszélni, ha az embernek az *elszűrődés veszélyéről* vagy éppen *történetéről* is akad valami mondanivalója. A divatok azonban a *középszerűség menedékei*. Be kell vallanom töredelmesen, hogy pályámon nagyon sok tanítóval, tanárral kötöttem ismeretséget, sőt barátságot, akiknek kizárólag a *hajuk szürkült meg*, pedagógus egyéniségük, személyiségük három-négy évtized fárasztó munkája után változatlanul a *frissesség varázsával* hatott tanítványokra, kollégákra és szülőkre egyaránt.

Egy vonatkozásban mégis elkapott engem is a divat forgószele. Ha ma korszerű akar valaki lenni, nem illik azt mondanía: megnézem a szótárban, mit jelent franciául anyanyelvünk valamelyik ritkán használt szava. Illetlenség egyszerűen felütni a telefonkönyvet, s megnézni benne, milyen számon hívhatom fel rég látott ismerősömet. Ma *kutatni* illik ilyen esetekben is. Szenvedélyesen kutatni kezdtem tehát én is. Gyakorlatilag ez azt jelentette, hogy elmentem a könyvtárba, és sorra kikértem a *neveléstörténeti* munkákat. Abban a naiv hiedelemben tettem ezt, hogy miként az irodalomtörténet az írók és alkotásaik története, a festészet történetéből megtudhatom, kik voltak a különböző korok legnagyobb festői, a legújabb keletű sporttörténetből megtudom, évtizedekkel előbb a különböző mérkőzéseken kik rúgták a gólokat; a pedagógia történetéből nyilvánvalóan arról kapok képet, az utóbbi évtizedekben kik lehettek azok, akik hol könnyebb, hol nehezebb körülmények között eredményesen oktatták, nevelték ifjúságunkat.

Csalódtam. A sporttörténelem a sporté, a művészettörténelem a művészeké, a neveléstörténelem viszont nem a mienk. Pályánk szempontjából tanulmányozása annyi haszonnal jár, mintha egy pedagógus kedvet kapna arra, hogy az építészet vagy az emberi játékszenvedély történetével üsse el megmaradt idejét. Igaz, megtudom, mit elmélkedett a nevelésről Rousseau, aki — hogy elmélkéseit ne zavarják — lelencházba adta *saját* gyerekeit. Törvények, intézmények alakulásáról ugyancsak képet kaphatok, sőt elvéve még arról is olvashatok, hogy egyesek *saját* vagonukból, vagy egy mecénás jóvoltából még olyan intézményeket is alapítottak, melyekben gyerekek is voltak. Ezek a legizgalmasabb fejezetek. Arról azonban, hogy a városok, falvak iskoláiban milyen lehetett a hétköznapi munka — hallgatnak a lapok. A pedagógus pálya jelenének egyik *legsúlyosabb problémája* ez, hiszen ebből a hamis történeti

szemléletből fakad az *a még hamisabb pályaszemlélet*, hogy a pedagógusok közül kizárólag az alkothat maradandót, nagyot, aki előbb-utóbb elhagyja a pályát! A valóságban éppen az ellenkezője az igaz: ezen a pályán igazi eredményeket, sikereket csak az érhet el, aki még akkor is meg tudja tartani kapcsolatait az *éltető gyakorlat*-tal, amikör beosztása, mindennapos munkája más területre: a szaktudomány művelésére, a pedagógiai irányítás szolgálatába szólította. Nem véletlen, hogy a legnagyobb pedagógusok valóban pedagógusoknak is nagyok voltak mindig, akiknek működését nemcsak *kiemelkedő művek*, de *méltó tanítványok* is fémjelezni tudták.

Valószínűleg ugyancsak a hamis történet szemlélet lehet a forrása, ha az iskoláról, mint a pedagógia *legalacsonyabb, legalsó szintjéről* beszélünk. Nem hiszem ugyanis, hogy lenne valaki, aki a kórházakban és az orvosi rendelőkben látná az egészségügyi ellátás valamilyen legalsó szintjét. Kórházakban, rendelőkben és iskolákban folyik az *alkotó munka*, a társadalmilag hasznos tevékenység, ezek tehát az egészségügy, a nevelés *legjelentősebb fórumai*. Minden más, intézmény vagy személy csak annyiban hasznos a társadalom szempontjából, amilyen mértékben képes arra, hogy az iskolák eredményes működését segítse, a pedagógusok munkáját könnyítse, támogassa.

Nem vagyok híve a személyes példákra való hivatkozásoknak. Most mégis élnem kell velük, mert általuk igazolhatom, hogy nem pályaelfogultság mondatta velem az előbbi gondolatokat. Így látják ugyanezt azok is, akik más pályán működnek, de néha rólunk is gondolkodni szoktak. Lassan több évtizede már, hogy éles vitába keveredtem nyelvészetünk néhány munkásával. A vita akörül alakult ki köztünk, vajon a helyesírás reformjában a sajátos nyelvészeti szempontok legyenek a döntők, vagy ezeknél is fontosabb, hogy *a magyar* gyerekek tíz- és százazei minél könnyebben, eredményesebben sajátíthassák el *a magyar* helyesírást. Sohasem felejttem el, hogy a vita hevében egyik kiváló tudósunk arra intette heves vitapartneremet: lehet, hogy ti vagytok *a kalács*, de Imre *a kenyér*. Erről tanúskodik Kodolányi János dedikációja a könyvtáramban levő Boldog Margit c. regényében: „társamnak a magyar nyelv szeretetében és ápolásában, találkozásunk emlékére...” Jelképes a két adat. Tudós és író vall általuk, hogy a műhelyt, az iskolát tekintik a jövő nemzedék nevelésében a döntő láncszemnek. Ez pedig már nem is szűk szakmai kérdés. Nemzeti ügy mindannyiunk számára még akkor is, ha vannak, akik nem, vagy mindig csak későn ismerik fel az élet alapigazságait!

A pedagógus pálya három nagy követelményt támaszt művelőjével szemben. Csak az lehet ugyanis jó pedagógus, aki képes

- a) *tartalmas emberi kapcsolatokat* teremteni,
- b) az emberiség történelme alatt felhalmozódott értékeket elsajátítani, és *másoknak is átadni*,
- c) fejlődő személyiségeket minél objektívebben *megismerni és értékelni*.

Az ország tízezernyi pedagógus hadseregében ezrével vannak olyanok, akik mindhárom követelménynek magas szinten tesznek eleget annak ellenére, hogy fáradságukért, lelkiismeretes munkájukért nagyobb anyagi vagy erkölcsi elismerésben nem reménykednek. Ők egyszerűen tudják, érzik Bacsányi János áttételesen pályánkra érvényes igazságát: A pedagógus fákllya, mely a sötétben lángol, s magát felemészítve másoknak világol!

Lukács György mondta egyszer, hogy korunkban, a forradalmak korában, időszerű lenne már a társadalmi, gazdasági, technikai, műveltségi forradalom után napi-rendre tűzni az *emberi kapcsolatok forradalmát* is. Különösen jelentős ez a szocializmust építő társadalomban, hiszen a szocializmus megvalósulásának elengedhetetlen feltétele, hogy egyik ember se tekinthesse semmilyen vonatkozásban se *eszközének* a má-

sikat, tisztelje benne munkájának, életének, küzdelmeinek *egyenrangú társát*. Iskoláinkban szocialista tanár—diák kapcsolat formájában jelentkezik napjainkban ez a forradalom. Ha másfél évszázaddal ezelőtt az egyházi iskolák vezérkönyve még arra intette a pedagógusokat, hogy tiszteljék a plébánosukat még akkor is, ha azok „velek mint béres szolgálkkal bánnak, s őket alávaló szolgálatokra fordították”, s óvakodjanak attól a szokástól, mely szerint „a gyermekeket minden nembeli megkülönböztetés nélkül mezítelenre lefosztják és úgy vesszözik az egész gyereksereg előtt a tiszta szeméremnek gyenge áldozattyaikat” (Beke Kristóf: Kézikönyv a Magyar Falusi Oskolamesterek számára. Buda, 1828.), ma nagyon sok pedagógust ismerek, aki környezetében *tekintély*, nemcsak azért, mert formálisan tagja tanácsnak, párt- vagy állami szervezetnek, hanem azért, mert lelke, motorja környezetének. És ugyancsak sok tanító és tanár van, aki nem a vessző hatalmával, hanem baráti felnőtt szóval képes hatni diákjaira.

A tekintélyről elég sok szó esik napjainkban a pedagógiában. Forrása lehet hatalom vagy pénz, tudás és emberség, félelem vagy tisztelet. Sokan kizárólag hatalmi képletekben, pozíciókban képesek gondolkodni vele kapcsolatban. Felnőtté válva hihetetlen gyorsan megfélemedezünk gyerek-, diákkori emlékeinkről. Pedig ezek eligazíthatnának néha még vitáinkban is, hiszen mindannyian őrizzük olyan emberek emlékeit, akiket munkahelyükön rettegték, egy utcasarokkal odébb viszont már sértően minősítettek beosztottjai, vagy éppen diákjai. Az ilyen tekintély annyit ér, mint az életünkben emelt, majd halálunkkal egyidejűleg porrá zúzott szobor. Nem pedagógus az, aki az ilyen gyűlölet-tekintély után sóvárog, vagy elvesztését félti. Az viszont különleges, ha az ilyen tekintélyre törő irigykedve nézi, ha kollégáját gyerekraj veszi körül, s közülük boldog, aki kezét megfoghatja, ruhájához érhet. Van a lélektannak egy nagyon egyszerű matematikai képlettel kifejezett törvénye. Eszerint $hT = Ht$. Minél nagyobb valakinek a hangja, minél többet pattog és kiabál, annál jobban zsugorodik össze, mint Balzac Szamárbőr c. regényében a bőr, emberi, szakmai tekintélye. S minél emberibb a hangja, minél inkább képes szót érteni, annál jobban növekszik tekintélye is.

Azok a pedagógusok, akik a nevelőtestületi szobában pletykaforrást, az irigység, acsarkodás területét látják, akik barátság, kartársiasság helyett csak klikkekben tudnak gondolkodni, a gyerekekkel is képtelenek lesznek igazi munkatársi kapcsolatba lépni, mert *nincs pedagógusi tekintély emberi tekintély nélkül*. Csak attól tűröm el, hogy nevelésemben a legkisebb szerepet is játsszassa, akit emberként tisztelni tudok erényeivel és hibáival együtt. A pedagógusok többsége közülük tartozik, s ebből nem von le semmit az az igazság, hogy sorainkban is vannak, akit utcán és katedrán egyaránt *csak sajnálni, vagy éppen megvetni lehet*.

Amikor az elmúlt években érdeklődésem egyre jobban a pedagógusi pálya lélek-tana felé fordult, első lépésként elkezdtem kicédulázni mai íróink elbeszéléseiből, regényeiből, hányszor, milyen tartalommal használgák az *iskolás és tanáros* jelzőket. Valószínűleg egykori második otthonomnak, az Eötvös kollégiumnak és tanárainak: Keresztúry Dezsőnek, Gyergyai Albertnek hatása, hogy a pedagógiában is elkísér a filológia tisztelete, szenvedélye. Különös kissé igényem, mert ugyanerről sokszor még szakmánk „tudósai” is megfélemedeznek. Ahogy céduláim gyűltek, egyre nagyobb lett meglepődésem. Mindkét szóhoz valamilyen rosszálló, lekicsinylő jelentést tapasztottak íróink. Nem lenne szerencsés, ha ebből valamilyen sértődöttség fakadna körünkben. Gondolkodni azonban mindenképp kell rajta. Valószínű ugyanis, hogy egy alapvető hibás pedagógusi magatartás általánosításából fakad ez a jelenség. A nagyképpően oktató, mindent jobban tudó, könnyen megsértődő, kész ítéletekben gondolkodó kar-

társak magatartása a forrás. Tény, hogy ez volt hosszú ideig a hivatalosan előírt magatartás is. Napjainkban ezt szorítja ki az újfajta, a korszerű. Eszerint nem az a pedagógus hivatása, hogy *minden hangszeren ő játsszon a legtökéletesebben*. Arra törekedjék, hogy jó *karmesterré* váljon, aki kellő összhangot képes teremteni még akkor is, ha egyedileg a zenekar egyes tagjai művészetben még őt magát is túlszárnyalják. Keltse fel tanítványai érdeklődését, adja meg nekik a szilárd alapokat, és tegye lehetővé minél gazdagabb egyéni kibontakozásukat. Természetesen ez az egyetemes szerep más és más feladatokat ró a városi, falusi és tanyasi pedagógusokra. Shakespearét is másképp kell játszani a Nemzeti Színház színpadán és vidéki kocsmák, művelődési otthonok alkalmi deszkáin. Másképp, de úgy, hogy ne más legyen belőle. Petróleum fénye mellett is megszólalhat a költő igazsága, és forgó színpadon, világított díszletet között is meg lehet hamisítani azt. Az egyetemes és korszerű pedagógiai feladatból kisebb helyeken nagyobb részt foglal el az érdeklődés felkeltése és a szilárd alapozás. Nagyobb helyeken korábban bontakozhat ki a gyerekek szabad szárnyalása, de azért ott sem árt vigyázni: modern Ikaruszként túl hamar meg ne közelítsék a napot, mert ebben az esetben csak szárnyukból olvad ki a viasz.

Közel száz éve, hogy *a gyorsuló idő* jelszavától visszhangzik a világ. Kissé megkésve mi is felkaptuk a jelszót, s egyesek a parvenük mohóságával igyekeznek túl is licitálni azt. Semmi nyugtalanságra nem lehet okunk. A pedagógiában maradandó értékeket kell átadnunk a jövő nemzedéknek, s minél inkább gyorsul az idő, annál óvatosabban, szilárdabban kell leraknunk az alapokat. A száguldásban már sokan vesztették el fejüket, vagy kellő alapok hiányában pillanatok alatt omlottak össze. Írni, olvasni, helyesen írni, gondolatait értelmesen közölni, számolni a gyorsuló időben éppúgy szükséges van mindenkinek, mintha történetesen lassabban haladna a világ. Több gondot kell fordítani emberségre, jellemnevelésre, mert a nagy rohanásban ezekről könnyebben megfélekedeznek az emberek. Ezért szükségszerű, hogy az eddig oktatásközpontú iskolák minél inkább *nevelésközpontúakká* váljanak!

A nevelésben iskoláinkra alapvető feladatok várnak. Minden elfogultság nélkül elmondhatjuk, hogy még a környező népekhez viszonyítva is mi, magyarok tudunk legkevésbé *viselkedni*. Valahogy úgy jártunk, hogy a tetőnél akartuk kezdeni az építkezést. Már az alsó tagozatban a szocialista tudat formálását tűztük ki célul, s közben megfélekedtünk arról, hogy a közösségi nevelés, a szocialista világnézet kialakítása, a személyiség sokoldalú fejlesztése egyaránt *az alapvető közösségi szokások* elsajátításával alapozható meg. Az értékek átadása nem jelenthet egyoldalú ismeretnyújtást az iskolában, de még az ismeretek sem szűkíthetők le kizárólag a szaktudományok fogalmaira, törvényeire, összefüggéseire. Az ismeretek lényeges elemei az emberi együttélés alapvető normáinak tudása és mindennapos gyakorlása is. Valljuk be, ezeknek „tanításáról” kissé megfélekedtünk az utóbbi években.

Illyés Gyula egyik elbeszélő költeményében örökítette meg családfáját, amelynek ágain juhászok foglaltak helyet időtlen idők óta. Ilyen Illyés Gyula-i az én családfám is, csak éppen juhászok helyett pedagógusok sorakoznak rajta. Élettük, munkásságuk korán megértette velem, hogy a tanítói, tanári pályán sohasem szürkülhet el senki, aki meg tudja őrizni fiatalos fogékonyságát az új, a korszerű, a haladó iránt. Akit nem valamilyen tehetetlenség vagy oktatói düh, hanem az emberek szeretete, megismerésük vágya vezetett az iskolák falai közé. Aki meg tudja őrizni emberségét az évek múlásával is, s azzal mutat példát tanítványainak, hogy küzd hibái ellen, csiszolja erényeit, de sohasem kíván szoborként magasodni föléjük. Amikor *a tízéves Módszertani Közlemények* köszöntésére készülve Petőfivel azon töprengtem, vajon mit is mondjak munkatársainak, olvasóinak, akaratlanul is ezek a gon-

dolatok jutottak eszembe tanítói, tanári pályánk páratlan gazdagságáról, szépségéről. Nem véletlenül, mert az elmúlt tíz évben hitet tett a folyóirat is: minden sorával ahhoz kíván segítséget nyújtani, hogy könnyítsen terheinken, segítsen munkánkban. Közös erőfeszítéssel minél eredményesebben munkálkodhassunk ifjúságunk *műveltségének: tudásának és neveltségének* egyre magasabb szintre emelésén.

KELENDI GYULÁNÉ
Budapest

Napközi otthon az iskolában

Az iskola mindennapos tevékenységében sajátos helyet tölt be a napközi otthon. Húsz-harminc gyermek ül a padok vagy az asztalok mellett, önfeledten játszik, esetleg belefeledkezik munkájába, amely a gyorsuló idő és az információzuhatağ korában nevetséges semmiség, nekik azonban akkor és ott az egész világot jelenti. Tanulás, játék és munka közben ott él közöttük a napközis nevelő, akinek ugyanaz a célja, mint az osztályokban tanító kollégáinak: sokoldalúan szeretné kibontakoztatni, fejleszteni a gondjaira bízott gyermekek *személyiségét*. Csak éppen ehhez neki több a lehetősége, mert előtte nem szorongásos *tanulók* dolgoznak, hanem *gyerekek*, akik másnapra készítik feladataikat, vagy szervezett és kötetlen programok segítségével élik életüket. A több lehetőség szerteágazóbbá teszi feladatait, a napközis nevelő munkáját nem könnyítik a tanítási órák, szakköri foglalkozások viszonylag zártabb keretei. A korszerű tanítás a gyerekek aktivitására épít, de az adott foglalkozáson belül valamennyi tanuló azonos problémákra, feladatokra koncentrál. A napköziben azonos a tevékenység, pl. valamennyien tanulnak, de egyéni érdeklődésük, munkatempójuk szerint az egyik a számítámpéldákkal küszködik, a másik a történelmet olvassa, vagy épp házi feladatát fogalmazza. A napközinek nem kizárólagos feladata a tanulás megszervezése. *Otthon*, éppen ezért a szabad idő helyes, tartalmas felhasználását is meg kell tanítania növendékeinek. A napközis nevelő éppen ezért nemcsak tanulás közben, hanem egyéb tevékenykedése közben is megismerheti tanítványait.

Ez a többlet minden olyan iskolában, ahol a nevelés egységes folyamat, és nem töredezik egymással össze nem illeszkedő mozaikkockákra, olyan lehetőségeket biztosít a nevelőtestület részére, amelyeket fel nem használni súlyos hiba lenne. A kibernetika korában élünk. Igényünk, hogy munkánk eredményeiről, hiányosságairól gyors és megbízható visszajelzéseket kapjunk. Ha jó az együttműködés a napközis nevelő és az osztálytanító vagy az osztályfőnök között, akkor

a) a gyerekek iskolai szerepléséből visszajelzést kaphat a napközi. Megtudhatja pl., hogy az a tanuló, aki az átlagnál gyorsabban készült el feladataival, nagyon gyengén szerepelt az órán. Gyors tanulása nem vezetett kellő eredményhez, a megtanult lecke jelentős részét másnapra el is felejtette. Nyilvánvaló, hogy ezt a tanulót a továbbiakban kitartóbb, alaposabb munkára kell ösztönözni.

b) a gyerekek személyiségének megismeréséhez nélkülözhetetlen segítséget kaphatnak az osztályfőnökök, a szaktanárok. Kiderülhet pl., hogy az a tanuló, aki az iskolában képtelen eredményesen felelni, a napköziben megtanulta feladatait, de feleléskor olyan gátlások keltődnek benne, amelyek képtelenné teszik, hogy tényleges tudásáról képet is adjon. Kölcsönös tájékozódás esetén a napközi visszajelzése arra figyelmezteti a